

TERMÉSZETES INSTRUKCIÓS MÓDSZEREK (TIM) STRATÉGIÁK ÉS TECHNIKÁK

Természetes Instrukciós Módszerek (TIM) stratégiák és technikák

TARTALOMJEGYZÉK

Modell általi közlés

Minták a visszacsatolás nélküli kommunikációra

A1) A szavakra való intenzív hatás

A2) Párhuzamos beszéd (kommunikáció)

A3) Énközlés

Választás/ Döntés

(Ki)Bővítés

C1) (Ki)Bővítés szavak hozzáadásával

C2) Korrekció/ Kiszorítás

Mand-modell

Megfelelő (helyes) kérdések feltevése

Időbeli késleltetés

Közlés (instrukció)

A közlés típusai

Testi (fizikai) közlés

A modell általi közlés

Verbális (szóbeli) közlés

Nonverbális közlés

A gondoskodó közlés típusai

Mikor alkalmazzam ezeket a stratégiákat?

A pedagógusok és a gyerekek számára több (kölcsonös) tanulási-tanítási lehetőség kínálkozik a napközbeni rutin tevékenységek végzése közben. A gyerekek sokszor kerülnek olyan helyzetbe, amikor segítségre szorulnak egy-egy nehezebben elsajátítható készség begyakorlásában. Ehhez pedagógusként tanítási lehetőségeket kell biztosítanunk a napközbeni folyamatok során, melyben bizonyos technikákat és stratégiákat alkalmazhatunk. Az alábbi táblázatban a Természetes Instrukciós Módszerek (továbbiakban: TIM) stratégiái és technikái láthatók, melyek a mindennapi rutin tevékenységek során alkalmazhatók, és melyek mindegyikéhez példákat, alkalmazási- és rendszerezési módokat is kínál a könyv.

1.MODELL ÁLTALI KÖZLÉS

A modell általi közlés az egyik legalapvetőbb stratégia, amely a gyermek minden fejlesztési területének támogatására felhasználható, kiemelten a nyelvi készségek fejlődésére. Figyelembe véve, hogy az a tanulás, a tapasztalatok eredményeként következik be, úgy tűnik, hogy *a modell általi közlés* a tanulási készségek és viselkedések alapja minden fejlődési területen, mivel elegendő és megfelelő tapasztalatok szükségesek ahhoz, hogy a gyermek készségeket és viselkedési mintákat sajátítson el. A gyermek (ébredési idejében) aktív idejében a körülötte lévő felnőttek megfelelő modelleké válnak azokra a helyzetekre, amelyek felkelti az érdeklődését és ez által megszerzi és megerősíti az adott készségeket és viselkedés mintákat.

A modell általi közlés stratégiája egy olyan stratégia, ami a gyermek minden fejlődő területét támogathatja, kiemelte a gyermek nyelvi készségeinek támogatására használják.

A modell általi közlés stratégiájának célja, hogy megfelelő és értelmes nyelvi bemeneteket mutasson be a gyermek érdeklődésének megfelelően, és ezáltal bővítse a gyermek szókincsét. Például: a felnőttek „gyermeknyelvi” készségei, akik megnevezik és leírják az óvodáskorúak közvetlen környezetében érdekelt tárgyakat, szükség esetén kérdéseket tesznek fel, megfigyelik a gyermek verbális és nem verbális viselkedését, és azonnal reagálnak ezekre a viselkedésekre, ezáltal felülkerekedhetnek társaikon. Ezért fontos, hogy az aktív idejét töltő gyermeket körül lévő emberek nyelvi mintaként szolgáljanak.

A modell általi közlés stratégiája a gyermekek nyelvi fejlettségi szintjének megfelelően különböző módokon vázolható. Ezek a stratégiákat az 1. táblázatban láthatók.

Ayla nyelvi fejlődése az egyszavas mondatok szintjén áll. Nehézséget jelent számára a színek megtanulása, a színnevek kiejtése. Óvodapedagógusa figyelemmel követi őt az együtt töltött idő alatt és megpróbálja támogatni a nyelvi- és kognitív fejlődését az által, hogy megfelelő és érthető nyelvi bementeket biztosít, jelen helyzetben a színnevekhez tartozó szín megnevezésével.

A. Visszacsatolás nélküli kommunikáció modellje

A modellezési stratégiák közül a legalapvetőbb stratégia a visszacsatolás nélküli kommunikáció modellje.

Jelen stratégia megvalósulás során a felnőtt megfelelő és elégséges nyelvi megerősítést nyújt a gyermek fejlődési szintjéhez, anélkül, hogy bármilyen választ várna. A fő cél a gyermek szókincsének bővítése anélkül, hogy verbális visszajelzést várnánk a gyermektől. A már aktív szókinccsel rendelkező gyermek számára egyszerűbb, ha idővel elkezd utánozni és önállóan kifejezni magát.

Arda eltérő fejlődésű gyermek. Nehézségei vannak a nyelvi kifejezésekben, a nyelv elsajátításában, különösen a színek megnevezésében és az alapvető igék (tenni, adni, beletenni stb.) kifejezésében, a kortársai nyelvtudáshoz képest. Hasan óvodapedagógus figyelemmel követi *Arda* érdeklődését, és megpróbálja támogatni tanítványa nyelvi és kognitív fejlődését azáltal, hogy szabadidős tevékenysége során megfelelő és elegendő nyelvi támogatást biztosít számára.

Amint azt korábban már jeleztük, ennek a stratégiának az alkalmazásakor elsődleges elvárásunk nem az, hogy nyelvi visszajelzést kapjunk a gyermektől, hanem az, hogy kitöltsük a gyermek szókészletét. A szókinccsel rendelkező gyermek valószínűleg egy idő után nyelvi „válaszokat” hoz létre. Ezért a gyakorlatban nagyon fontos megerősíteni és kibővíteni a szavak vagy kifejezések mintáit, amelyeket a gyermek utánoz. Vagyis, amíg az első szakaszban a gyermek nyelvi teljesítménye a kezdeti várt célunk, visszaigazolunk, hagyunk és bővítenünk kell azokat a szó- vagy mondatmintákat, amelyben a gyermek utánoz bennünket.

Ezért annak érdekében, hogy a gyermek könnyebben utánozhasson bennünket, szerencsés a saját nyelvi fejlettségi szintjének megfelelően kommunikálni vele. Ezen a ponton különösen, ha enyhe értelmi fogyatékkal élő vagy a korai gyermekkorban sajtáságos nyelvtudású gyermekkel dolgozunk. Nagyon fontos, hogy az érthető, rövid és egyszerű nyelvi struktúrákat részesítsük előnyben a gyermek nyelvi fejlődésének megfelelően. Például: egyszavas mondatok szintjén lévő gyermek számára helyes lenne

2-3 szavas mondatokat választani, számára értelmezhető szavakat mondani, amelyeket gyakran használ és kevésbé tartalmaz kötőszavakat.

Poyraz eltérő fejlődésű gyermek. Képes egyszavas mondatok szintjén kifejezni kívánságait, gondolatait és cselekedeteit. Néha kétszavas mondatokat is tud mondani, de mondatai az egyszerűek, alapszintűnek számítanak. Aysun, az óvodapedagógusa 2-3 szavas mondatok kialakításával próbálja támogatni *Poyrazt*, amennyire csak lehetséges, figyelembe véve nyelvi fejlettségi szintjét.

Nézzünk egy másik példát!

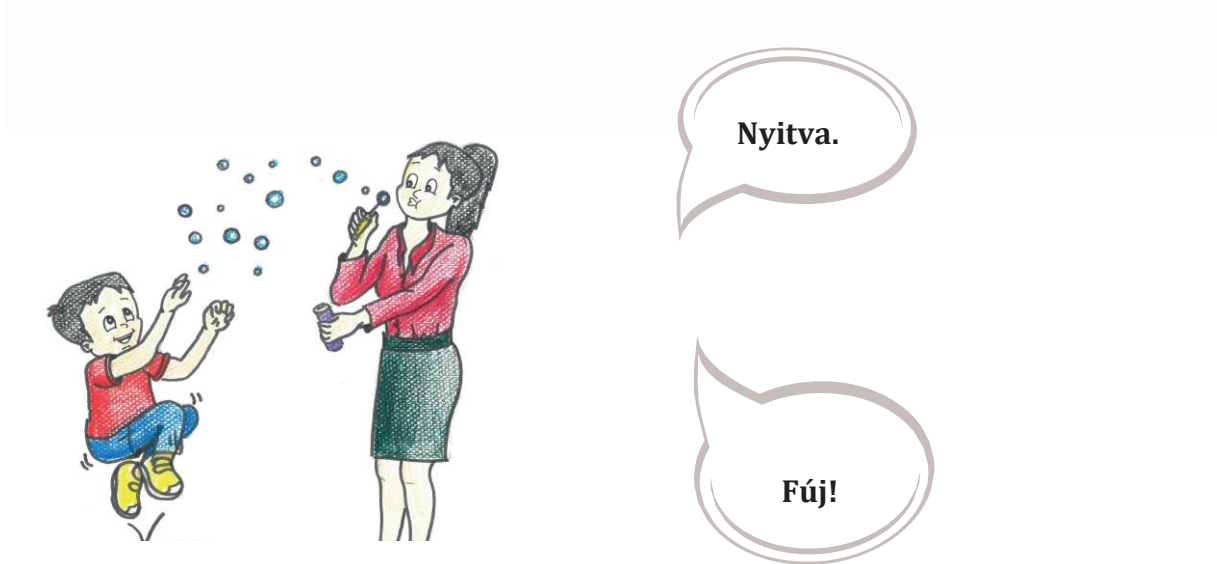
A felnőttek gyakran elkövetik az a hibát, hogy nem várják meg a kérdésükre feltett választ, hanem további kérdéseket tesznek fel, hosszú és összetett mondatokban kommunikálnak és kitartóan kérlelik a nem megfelelő kommunikációs képességgel rendelkező gyermeket arra, hogy olyan szavakat fogalmazzon meg, melyek jelentésével nincs tisztában.

Például nem szerencsés azt mondani, hogy: **„Nem az önkormányzat egyik új billenőkocsija, amely építőanyagokat szállít”** egy gyermeknek, aki csak **„teherautót”** mond, miközben teherautókkal játszik. Egy ilyen példában a gyermek nem akar utánozni, mert ez a mondat hosszú és összetett a gyermek fejlődési és mentális szintjéhez képest. Ezenkívül a „billenőkocsi” szó valószínűleg nem gyakran használt kifejezés a gyermek mindennapi életében.

Kerem eltérő fejlődésű gyermek. *Kerem* tagolatlan hang- és hangkombinációkat produkál, még nem tud értelmes szavakat mondani. *Kerem* szeret buborékokat fújni. Amikor meglátta a buborékfúvót az óvodapedagógus kezében, amelynek a fedele le van zárva, odaszaladt hozzá, és szemkontaktust létesített vele, és azt mondta: **„Bu, buu”**. Az óvodapedagógus azt válaszolta: **„Ha azt mondd, hogy buborékot akarsz fújni, akkor odaadom neked, ha nem, akkor nem fogom odaadni.”**, **„Ha azt mondd, nyisd ki a tetejét, akkor odaadom neked, ha nem, akkor nem fogom odaadni.”** Egy ilyen

helyzetben *Kerem* inkább hirtelen eltávolodik az óvodapedagógusától. Ennek az az oka, hogy az óvodapedagógus nem alkalmas *Kerem* fejlődési szintjéhez alkalmas modell közvetíteni, és elvárja tőle, hogy ragaszkodjon ahhoz, hogy olyan kifejezéseket mondjon, amelyek magától nem mondana.

Azonban az első szakaszban lévő tanuló számára, amikor a gyermek azt mondja, hogy „**Buu, buu...**”, az „**Igen, buborék**” válasz a modellértékű, ami arra motiválja a gyermeket, hogy játsszon a buborékfúvóval anélkül, hogy megvárna a gyermek választát. Annak érdekében, hogy megtanítsuk ezeket szavakat „buborék, nyitva, adj, fújj”, rengeteg élményt kell biztosítanunk és a szavakat természetesen (spontán) kell használnunk az élményszerzések alatt. Ezen túlmenően, ha modellezzük a célszót egy olyan gyermek számára, akinek még nincs szava, vagy gyenge kommunikációs képességekkel rendelkezik, 3-5 másodpercet adjunk a gyermeknek anélkül, hogy arra kényszerítsük, hogy utánozzon bennünket. Ennek a stratégiának azonban a fontos lényege és célja, nem ragaszkodik a gyermek nyelvi előadasmódjához, azonban növeli a gyermek szókincsét anélkül, hogy nyelvi eredményt várna tőle.

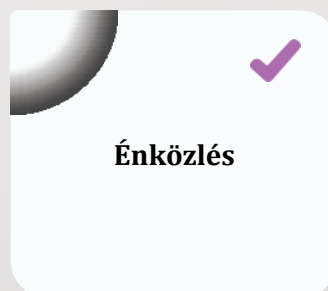
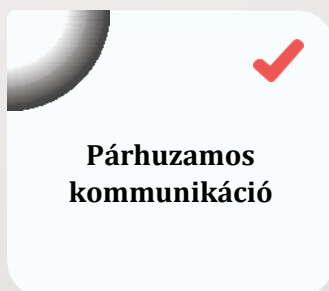

Kerem olyan óvodás, aki még nem tudja szavakkal kifejezni kívánságait. Ayşe óvodapedagógus, amikor *Kerem* odajön hozzá, és ránéz a buborékfúvóra és/vagy szemkontaktust létesít vele, csak egy szó szintjén mondja neki: „Nyisd ki!”

Modell általi közlést végez és 3-5 másodpercet vár a gyermek reakciójára. Amikor *Kerem* ránéz, hogy fújja a buborékokat, vagy hangot ad, azt mondja: „Fúj!” és továbbra is buborékokat fúj.

A Természetes Instrukciós Módszerek (TIM) stratégiái és technikái

A visszacsatolás nélküli kommunikáció modell stratégiájának néhány alstratégiája

A1). A szavakra való intenzív hatás

A visszacsatolás nélküli kommunikáció modell stratégiái közül az egyik, legalapvetőbb alstratégia, amelyet a korlátozott szókincsű óvodásokkal lehet használni, a szavakra való intenzív hatás stratégia. Ebben a stratégiában a gyermek fejlődési szintje szerint a óvodapedagógus a családdal együtt meghatározza a célszavakat (egyetlen szó) vagy a kifejezéseket (2-3 szavas kifejezések). Az alábbi táblázatban példák találhatóak arra az öt szóra, amelyet egy korlátozott szókincssel rendelkező gyermek számára határoztak meg, kibővítve azzal, hogy milyen helyzetekben használhatók ezek a szavak.

	Otthon	Az óvodában
1. NYITVA	Reggeli alatt (Amikor kinyitjuk a reggeliző dobozok tetejét stb.) "Nyitva"	Szabad játék alatt (Miután kinyitottuk a buborékfújtót stb.) "Nyitva"
2. ADNI	Játékidő (elkérni a kedvenc játékát.) "Adni."	Reggeliző idő alatt (Amennyiben kér vagy nem kér süteményt.) "Adni."
3. ENGEM (ÉN)	Vacsora idő (Meggérdezni, hogy ki akarja megenni?) "Én."	Vizuális/művészeti tevékenység (Ki akar festeni?) "Én"
4. SEGÍTS	Alváshoz való készülődés alatt, amikor a gyerek nem tudja felvenni a pizsamáját.	Hazamenés ideje, amikor a gyerek nem tudja felvenni a cipőjét.
5. VÍZ	Ebédidő (Amikor vizet szeretne inni.) "Kérek szépen vizet!" (Adj nekem vizet!)	Uzsonna idő (Amikor vizet szeretne inni.) "Kérek szépen vizet!" (Adj nekem vizet!)

A tárgyalt stratégia célja: egyetlen szó vagy kifejezés hangsúlyos és természetes használata, amelyet a család otthon, az óvodapedagógus az óvodában határoz meg a gyermek számára. Így elegendő nyelvi támogatást nyújtva az éppen használt szavakhoz. Ezért, amint azt korábban említettük, nagyon fontos, hogy a családdal együttműködve, elkerüljük a gyermek szintjének nem megfelelő szavakat, és a megadott szavakkal támogassuk mind az otthoni, mind az óvodai környezetben.

Mert apja a kislány ebédje közben az asztalnál ül. Amikor *Mert* a vízre néz, vagy arra nyúl, a kislányra néz és azt mondja: „Kérlek, adj nekem vizet! Én adtam neked. Modell értékűvé válik fia számára különböző környezetekben és időkből.

Az óvodapedagógus Yasemin a csoportszobában töltött szabad játék tevékenység alatt *Mertre* néz, aki nem ér el egy játékeszközt. „Kérlek, adj nekem, adj nekem egy játékot, adj nekem egy autót, én adtam neked. „Modell értékűvé válik a nap folyamán a kigyermek számára különböző környezetekben és időkben.

Fontos kiemelni, hogy a fenn említett, különböző környezetben és időszokban adott verbális visszajelzések, melyek egy előre elhatározott célszót vagy kifejezést tartalmaznak, a gyermek számára természetesek, hiszen természetes környezetben, szükség esetén alkalmazzák őket. Továbbá a gyermek természetes verbális megerősítést kap egy-egy (jelen példában: víz, játék, érdeklődés) szükségletének kielégítésére.

A szavakra való intenzív hatás stratégiájának alkalmazása során a 3 vagy használata az 5-6 szavas verbális jelzések felnek meg a gyermek fejlődési szintjének, ezek a szavak egyszerre alkalmazhatóak. Ha például a családdal együtt meghatározzuk a „**víz, tej, baba, vedd, adj**”) szavakat, akkor ezeket a szavakat az óvodában és az otthoni környezetben is használjuk az étkezések alkalmával. Mindezt a következőképpen: „**Adjak neked vizet?**” „**Kérlek, adj nekem vizet!**” „**Kaphatok vizet?**” „**Szeretnék vizet is kapni!**” „**Nekem is adj.**”

Egynél több szót, kiemelten, a hozzá illő kifejezésekkel intenzíven használható a szabad játék ideje alatt, miközben együtt játszunk a gyermekkel: „A baba vizet szeretne.” „Kérlek, adj vizet a babának!” „A baba vizet iszik.” „ Vegyél vizet.” Egy másik példa a „kinyitni” szóra, amit az óvoda, a csoportszoba, illetve a mosdó ajtajára helyezhet, továbbá a szabad játék folyamán nyissunk ki játékdobozokat, vagy vizuális tevékenység közben színeseket tartalmazó tolltartót.

A2. Párhuzamos kommunikáció

A párhuzamos kommunikáció stratégia során a felnőtt verbálisan kifejezi a gyermek cselekedeteit a nyelvtudásának megfelelő szinten, anélkül, hogy erre bármilyen választ várna.

A tárgyalt stratégia célja, hogy ösztönözze a gyermeket arra, hogy meghallgassa az épp aktuális cselekedetének verbális kifejezését. Számára kezdetben a tevékenységeknek, tetteknek van értelmek, melyek felülmúlják a szavakat. Idővel elkezdni értelmezni és összeilleszteni a cselekedet az ahhoz kapcsolódó szavakkal.

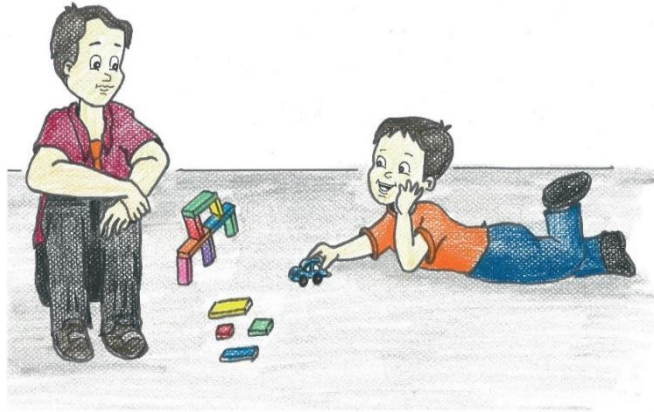

Fontos, hogy figyelemmel kísérjük a gyermek érdeklődését kövessük, értelmezzük az adott pillanatokat, mivel ekkor tudnak a legjobban és leggyorsabban tanulni a gyerekek.

Nézzünk egy másik példát!

Ahmet óvodapedagógusnak van egy eltérő fejlődésű óvodása a csoportjában, *Bulutnak* hívják. *Bulutnak* nehézséget jelent a tárgyak és a cselekvések megnevezése. Az óvodapedagógusa úgy döntött, hogy szabad játék tevékenység során sok időt tölt *Buluttal*, együtt játszik vele, hogy támogassa őt a verbális készségeinek fejlesztésében. Az együtt töltött idő alatt elmagyarázta *Bulut* cselekvéseit: „**Te vezetsz, ó, megálltál, most mész, átkelsz a hídon stb.**” A megfelelő nyelvi szintet biztosítja *Bulutnak*, úgy bővíti a szókincsét, hogy különböző módon értelmezi a gyermek cselekvését. Anélkül kommunikál, hogy megvárná *Bulut* válaszát, a gyermek feléje fordul és ezt mondja:

Az óvodapedagógus anélkül folytatja a közlét, hogy megvárná, amíg *Bulut* válaszol, de *Bulut* feléje fordul, és azt mondja: „**Autó, megy.**” stb. Különböző módon reagál, megerősítve és kibővítve a verbális jelzést: „**Igen, autó.**”, „**Az autó megy.**” stb.

A3. Énközlés

Az Énközlés stratégiájának során a gyermekkel azonos környezetben a felnőtt a gyermek nyelvi fejlettségi szintjének megfelelően verbálisan közli (elmondja), hogy mit csinál, anélkül, hogy bármilyen választ várna a gyermektől. Más szóval, a felnőtt megnevezi, hogy mit csinál. Más stratégiákhoz hasonlóan ebben a stratégiában is fontos szempont, hogy figyelembe vegyünk, hogy a kiválasztott szavak és mondatok hossza összhangban legyen a gyermek nyelvi fejlettségi szintjével. A felnőtt közlésének lassúnak kell lennie és szinkronban kell állnia az által végzett művelettel.

**Megnyitom a csapot.
Kezet mosok.
Jaj, túl meleg a víz!**

A kisgyermek akkor is követnek a szemükkel és hallanak bennünket, ha látszólag úgy tűnik, hogy nem figyelnek ránk vagy érdektelenséget mutatnak az iránt, amit teszünk. Az Énközlés az érzékelést és „nyomon követést” értelmesebbé teszi számukra a hallott információkat. Az adott stratégiával úgy adhatunk le verbális közléseket, hogy nem várjuk meg a gyermek reakcióját, válaszát, értelmezve a cselekményeket, mint például: **„Megkaptam a papírt, festéket is kaptam, halat rajzolok, sárgára fogom festeni.”**

**Halat rajzolok
Piros halat rajzolok.**

B. Választás / Kiválasztás

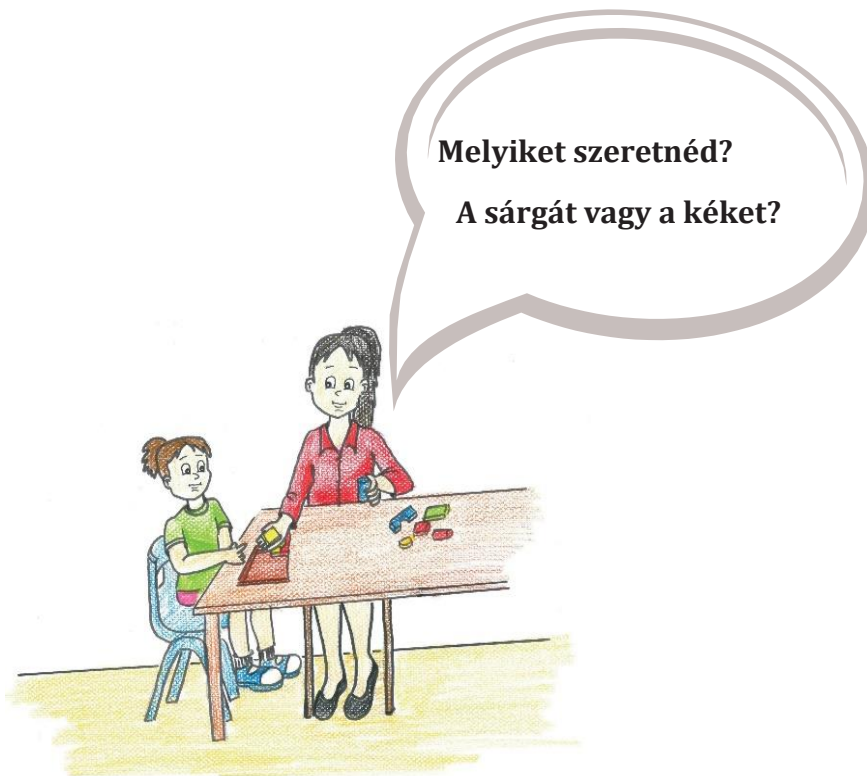
A Választás stratégiája olyan folyamat, amely magában foglalja a tervszerűséget és a modellezést is. Adott stratégia során feltesznek a gyermeknek egy kérdést, amelyben egy vagy több lehetőség (játék, cselekvés, tárgy) közül választhat és a gyermek döntése tartalmazza a kérdésre a választ. Ez egy gyermekközpontú stratégia, amely a válaszadás szempontjából tiszteletben tartja a gyermek érdeklődését .

A Választás/Kiválasztás stratégia alkalmazásakor elsőként a gyermek érdeklődését kell követni, majd lehetőséget kínálni a választásra, a kérdésre adott válasznak egyben modelleznie is kell a gyermeknek az adott helyzetet. A választás felajánlásának módja a gyermek nyelvi fejlettségi szintjéhez mérten eltérő lehet. Például az egyszavas mondatok esetében, egy olyan gyermek számára, akinek a szókincse épp kialakulóban van: **„Víz vagy tej”? „Léggömb vagy autó?”**

A fejlettebb nyelvi készségekkel rendelkező gyermekek számára összetettebb lehetőségeket kínálunk fel: **„A piros vagy a sárga papírt szeretnéd? „ Melyiket szeretnéd? A fogkefét vagy a fésűt?”**, továbbá **„ Futni szeretnél vagy ülni?”** Azoknak a gyerekeknek, akik már elsajátították az alapfogalmakat (számok, színek, formák) a következő lehetőséget ajánljuk: **„Piros vagy sárga?” „Nagy vagy kicsi?” „Négyzet vagy háromszög?”**

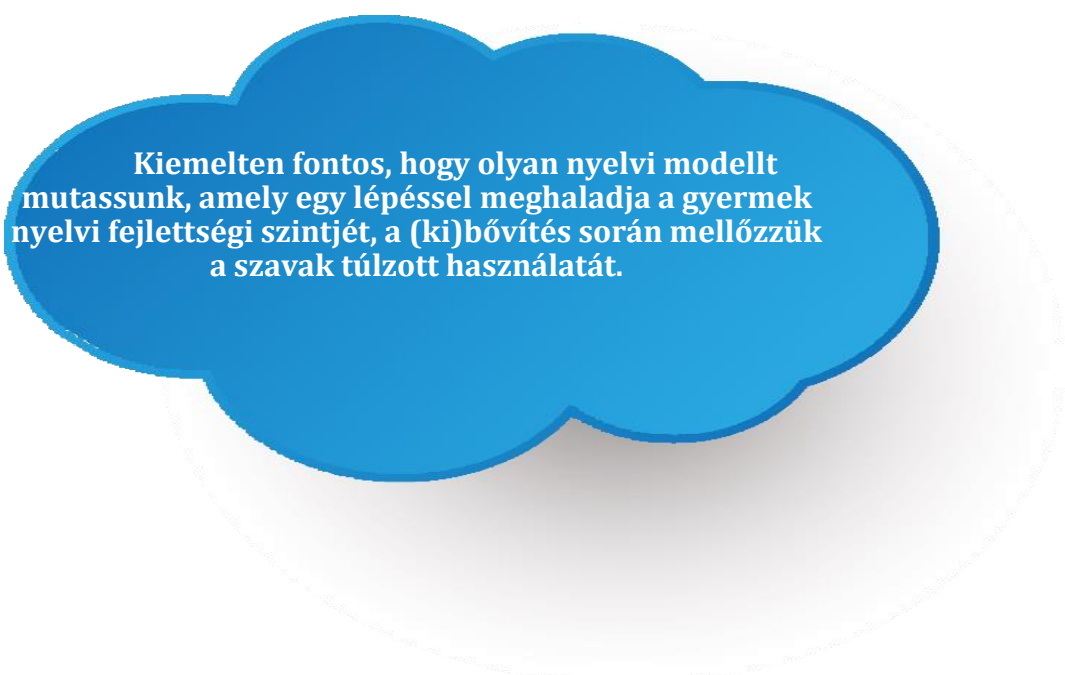
Merve egy olyan óvodás, akinek nehézségei vannak az alapfogalmak megtanulásával. Szeret színes kockákkal, formákkal, legókkal, kirakós játékokkal stb. játszani. Óvodapedagógusa figyeli Merve játékát, és megfelelő nyelvi megsegítést biztosít számára az alapfogalmakhoz azáltal, hogy érdeklődésének megfelelően lehetőségeket ad neki a játékban.

C. A (ki)bővítés

A (ki)bővítés olyan stratégia, amelynek fontos szerepe van abban, hogy a gyermek egy adott nyelvi fejlődési szintről egy fejlettebb vagy összetettebb nyelvtudásra tegyen szert. A legáltalánosabb definíciójában a (ki)bővítést úgy értelmezik, hogy új szavakat adnak hozzá a gyermek által elmondott szóhoz, szavakhoz. Ebben a folyamatban a gyermek által használt kifejezéseket új struktúrákkal gazdagítják vagy korrigálják, és így megfelelő nyelvi modellt adva.

A (ki)bővítés fontos eleme, hogy a gyermek számára megfelelő nyelvi modellt mutassunk be úgy, hogy egy lépéssel a gyermek nyelvi fejlettségi szintje felett. Ennek oka, hogy az gyermek modellként utánozza a felnőttet. A gyermek felé való elvárás., hogy modellnek tartson, vagyis utánozzon téged. Már említettük, hogy a kisgyermek nem utánozzák azokat a nyelvtani struktúrákat, amelyek túl nehezek számukra, vagy amelyeket úgy túl nehéznek éreznek. Ebből adódóan a gyermekeknek olyan modellt szerencsés nyújtani, hogy a nyelvfejlődési szintjét egy lépéssel haladja meg, vagyis azon a szinten, ahol utánozni képes.

Kiemelten fontos, hogy olyan nyelvi modellt mutassunk, amely egy lépéssel meghaladja a gyermek nyelvi fejlettségi szintjét, a (ki)bővítés során mellőzzük a szavak túlzott használatát.

A (ki)bővítés nyelvi modelljének két fajtája

(KI)BŐVÍTÉS SZAVAK HOZZÁADÁSÁVAL	KORREKCIÓ/KISZORÍTÁS
---	-----------------------------

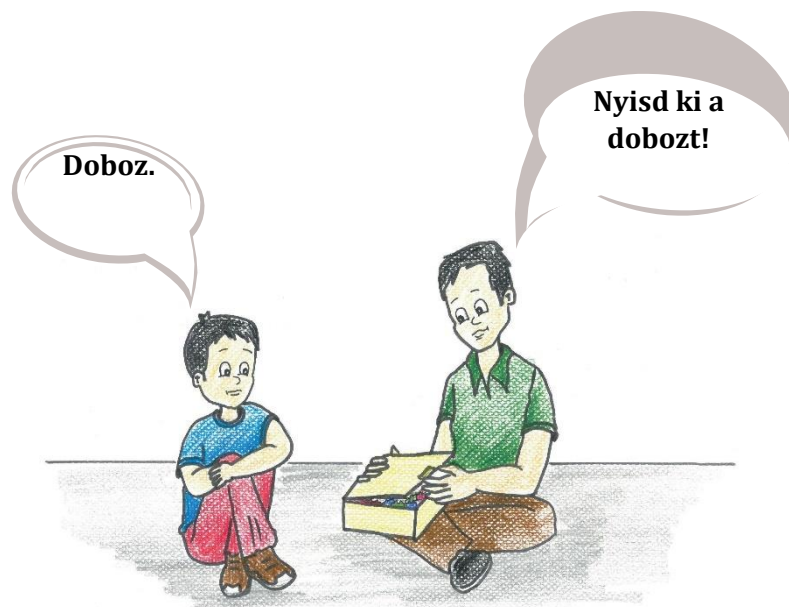
C1. (Ki)Bővítés szavak hozzáadásával

A szavak hozzáadásával történő bővítés a legalapvetőbb stratégia, amely a gyermeknek egy összetettebb nyelvi készségfejlődést biztosít. Az adott stratégia használata során a gyermek szavait úgy bővítik, hogy a nyelvi fejlődésük magasabb szintjén társítanak szavakat. Vagyis a hozzáadandó szónak olyannak kell lennie, amely megfeleljen a gyermek nyelvi szintjének. Ebben az értelemben a gyermek fejlődési szintjének megfelelően a szülő modellé válhat számára. Például, ha az egyszavas mondatok szintjén lévő gyermeknek 1 két vagy háromszavas mondatokat mond és megpróbálja megtanítani a kapcsolódó mellékneveket és cselekvéseket (pl. melléknév-főnév, főnév-cselekvés). Szerencsés úgy modellezni, hogy a mellékneveket és cselekedeteket hozzáadja a gyermek által használt egyetlen szóhoz. Egy magasabb szintű nyelvi fejlettséggel rendelkező gyermek számára a bővítéseket kötőszavak (és, de, vagy, vagy így tovább), igék, melléknevek (színek, számok stb.) vagy határozószók (fent, lent, mellette stb.) hozzáadásával is támogathatja.

Nézzünk egy másik példát!

Amikor étkezés közben a gyermek azt mondja, hogy: „Víz” vagy szabad játék tevékenység alatt a formaillesztő dobozra azt mondja, hogy: „Doboz”, továbbá odafordul felénk és azt mondja: „Nézd!” lehetőségünk nyílik a gyermek egyszavas mondatainak (ki)bővítésére: „Vizet szeretnék.” „Formaillesztő doboz.” „Nézz rám!”. Mindezek a (ki)bővítések meghaladják a gyermek nyelvi fejlettségét. Amennyiben a gyermek már többszavas mondatokban beszél: „Kérlek, adj nekem vizet!” „Ez egy formaillesztő doboz.” „Nézz rám!”, használhatjuk az adott modellt arra, hogy tovább bővítsük a mondatokat: „Óvó néni/óvó bácsi, kérlek, adj nekem vizet!” „Szeretném kérni a formaillesztő dobozt.” vagy „Nézz rám, barátom!”

A szavak hozzáadásával történő (ki)bővítés stratégiájában, amint azt korábban említettük, a hozzáadott szónak nem mindig kell főnévnek, cselekvésnek, melléknévnek stb. lennie. A gyermek nyelvi fejlettségi szintjétől függően a nyelvtani struktúrák, például utótagok-előtagok és kötőszavak is lehetnek. Például az egyszerű, kétszavas mondatokban beszélő gyermek közléseit: „Tejet szeretnék.”, „Tortát szeretnék” (ki)bővíthető ebben a formában: „Tejet és süteményt szeretnék.” További példa egy gyermektől, aki szeretné elmondani, hogy a baba a szekrényben van: „Baba, szekrény.”, amit úgy bővíthetünk ki, hogy: „A baba a szekrényben van.” Mindahány példával megfelelő nyelvi modellt nyújtva a gyermeknek.

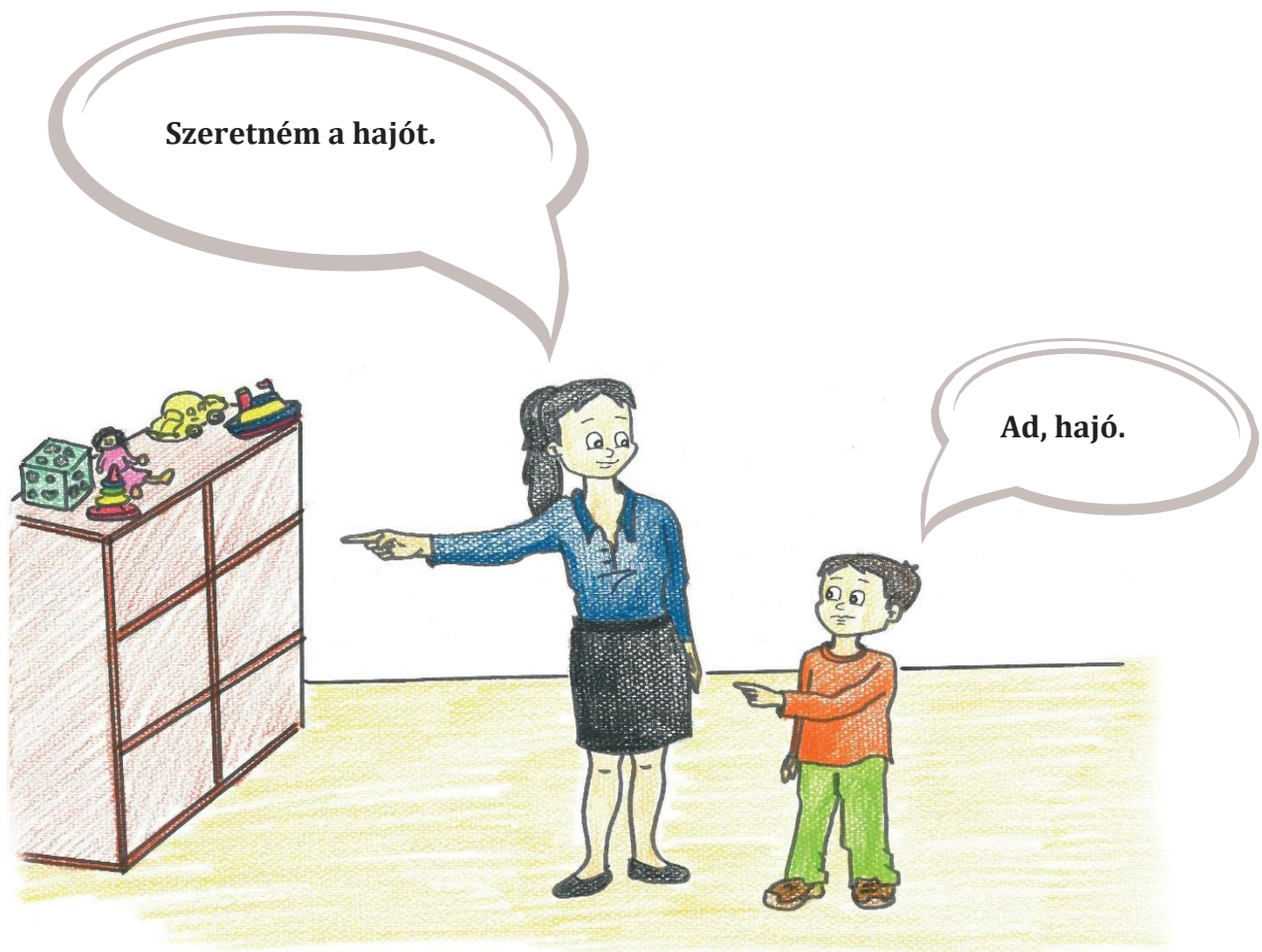

Kérem az autót.
Kérem a legót.

Kérem az autót és a
legót.

C2. Korrekció/ Kiszorítás

A (ki)bővítés stratégiájának korrekció/kiszorítás folyamata során megváltoztatjuk a gyermek által kimondott szavak helyét, a használt szót egy másik, azonos jelentésű szóval helyettesítjük azzal vagy a gyermek hiányosan vagy helytelenül használt szavak helyett helyes szavakat mondjuk. Így mutatjuk be a gyermek számára megfelelő nyelvi modelleket.

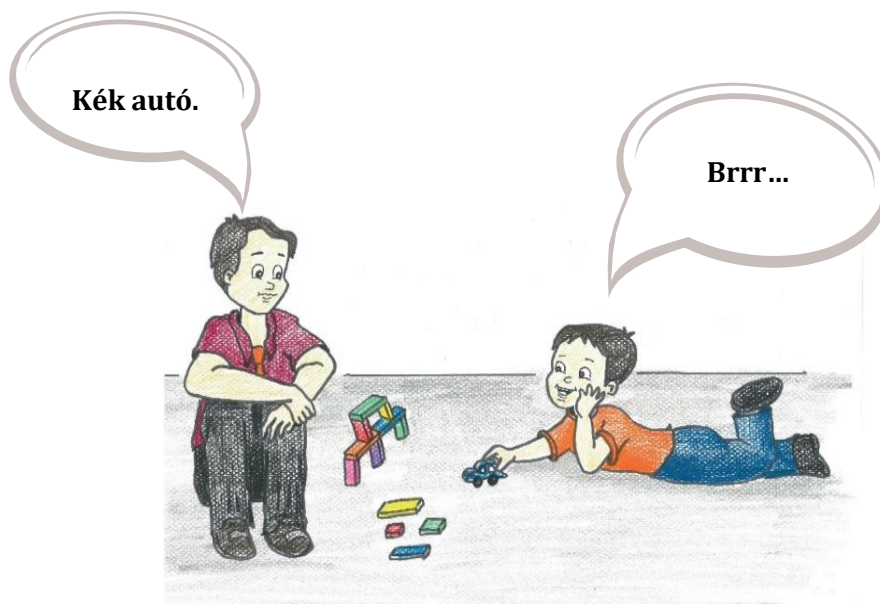
A tárgyalt stratégiában a gyermek kifejezését egy másik hasonló nyelvtani struktúrával vagy a szavak cseréje bővítjük. Ebben az esetben nem a gyermek kiejtését korrigáljuk. Természetesen fontos, hogy a gyermeknek helyes kiejtéssel modellezzük a szavakat, de a fő szempont, amire összpontosítani kell, az, hogy **HOGYAN** mondja a gyermek, amit mond. Egy olyan gyermek esetében, aki a „Víz” helyett „Vííí”-t mond, és egy olyan gyermek, aki az „Autó” helyett „Auu”-t mond, azt jelenti, hogy arra összpontosítunk, amit a gyermek mondani akar. Ebben az összefüggésben a „Piros autó.” példája azoknak a gyerekeknek, akik azt mondták, hogy „Teherautó.” vagy a „Sárga autó.” példája egy olyan gyermeknek, aki azt mondja, hogy az „Autó” a megfelelő stratégia.

Duru Down-szindrómás kisgyermek, nyelvi fejlődése meglehetősen elmarad társaihoz képest. *Duru* aktívan használhatja a „nyisd ki, adj, gyere, vizet” szavakat különálló szavak szintjén, de néha nem tudja világosan kimondani ezeket.

Nézzünk egy másik példát!

A (ki)bővítési stratégiában a korrekció/kiszorítás például: amikor a gyermek azt mondta, hogy „**Brrr.**” a következőt modellezük „**Sárga teherautó.**” Vagy amikor a gyermek azt mondja: „**Nagy labda.**”, azt mondjuk: „**Hatalmas labda.**”. A gyermek által mondott szót egy másik, hasonló jelentésű szóval helyettesítjük. Egy másik esetben a bővítmények kiegészíthetők azzal, amit a gyermek mondani akar vagy mondani szeretne. Például a gyermek, aki azt mondja, hogy „**Gyeee..**”, vagy „**Gyermek.**” mondjuk neki, hogy „**Igen, a gyermek ugrik.**” Vagy megnézte egy vágózó ló képét, és azt mondta: „**Ló.**” azt mondjuk neki: „**Igen, a ló fut.**” A modellé válunk azzal, hogy azt mondjuk, vagy azt egészítjük ki, amit a gyermek mondani akart. Továbbá a nyelvtani formáknak megfelelő modellként szolgálunk a gyermek számára. Például egy gyermek, egy felpattanó gyermekre mutat egy rendezvényen, és azt mondja: „**Gyee...**” vagy „**Gyermek.**” modellként így egészítjük ki: „**Igen, a gyermek ugrik.**”

D. Mand-modell

A modell általi közlés stratégiája azoknál a gyermekeknél hatékonyabb, akik a nyelvtudás elsajátításának folyamatában vannak; a Mand-modell stratégiát olyan gyermekeknél használjuk, akik elsajátították a nyelvtudást, de nyelvi készségeiket még nem tudják önállóan használni vagy következtelenül használják. Így lehetőséget kapnak arra, hogy önállóan, a felnőtt minimális segítségével fejlődjenek.

Az igény szerinti modell stratégiája eltér a modellezési stratégiától. Ebben az esetben nincs ismétlés vagy verbális modellezés, amit utánozni kellene, hanem kérdéseket kell feltenni, döntéseket hozni. A gyermeket arra kéri, hogy mondjon vagy tegyen valamit egy kérdés feltevésével, választással vagy kéréssel. A gyermek reakcióját 3-5 másodpercig várják. Amennyiben helytelenül érkezik a válasz vagy nem érkezik reakció, a modellezés folyamata működésbe lép.

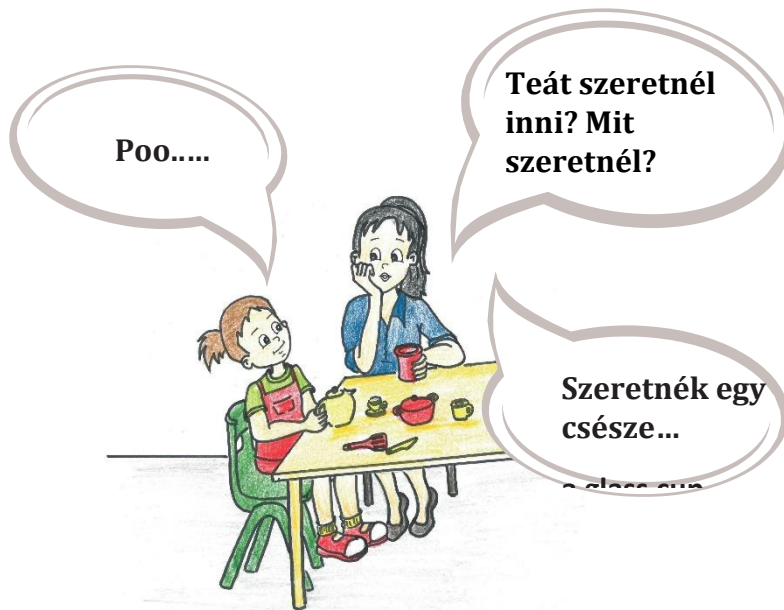
1. A gyermek a vízre mutat a kezével.

Umut Down-szindrómás gyermek. Alapvető szükségleteit (víz, étel, mosdóba járás stb.) szavakkal fejezi kis, de ezeket a szavakat következtelenül használja. *Umut* ismeri a víz fogalmát, de nem mindig jelzi, hogy vizet akar inni azzal, hogy azt mondja, hogy „Víz.” Ehelyett a kezével a vízre mutat, amikor vizet kér. Ilyen esetekben, amikor a gyermek a vízre mutat, ne adjuk oda neki azonnal a vizet, és ne kérdezzük meg azonnal, hogy: „Mit szeretnél?” Egyes gyermekek számára a „**víz**” szó kifejezése megfelelő válasz lehet, míg valaki számára, aki még nem szerzett verbális kifejezési készségeket, a vízre való rámutatás elegendő vagy megfelelő lehet az óvodapedagógus számára. A vízre mutogató gyermeknek feltesszük a kérdés: „**Mit szeretnél?**” Ha nincs vagy helytelen válasz érkezik a gyermektől, akkor segíthet a gyermeknek a kivárás, hogy intenzív nyelvi bevitt törtéjen a „víz” fogalmához kapcsolódóan, így kiegészítve: „**Vizet szeretnél?**” „**Most adok neked vizet.**”

Nézzünk egy másik példát!

A Mand-modell stratégiájának használata során kivárjuk a gyermek reakcióját, miután megkértük a gyermeket, hogy mondjon vagy tegyen valamit. A várakozási idő átlagosan 3-5 másodperc, ami a gyermek fejlődési szintjétől függően változhat. Például: Tegyük fel a gyerekeknek olyan kérdéseket, mint „Fessünk?”, „Szeretnéd ha segítenék?” „Mit szeretnél?”, „**Mi ez?**”, „**Minek nevezzük?**”, „**Mi ennek a neve?**”, „**Hol van a sárga pohár?**” vagy olyan kérdéseket, mint például: „**Nézd meg a képet, mondd meg, mi ez.**”, „**Mondd ki a nevedet.**”, „**Mutasd meg a sárga poharat.**” A rutin során, a nap folyamán előforduló tevékenységek és átmenetek alatt 3-5 másodpercet várunk, amíg a gyermek válaszol, és ha nincs válasz a gyermektől, vagy rossz választ kap, akkor a gyermek számára megfelelő nyelvi modelleket kínálunk fel, mint például: „**Csináljuk meg.**” „**Segítséget szeretnék.**”, „**Teát szeretnék inni.**”, „**Sárga csésze.**” „**Sárga poharat szeretnék.**”. Ha a gyermek helyesen válaszol a kérdésre, kibővíthetjük a válaszát. Például, miközben a gyermekkel nézzük a könyvet, megkérdezhetjük, hogy: „**Mi ez?**”, amikor azt válaszolja

neked, hogy: „Pohár.”, kibővíthetjük a gyermek választát: „**Igen, ez egy üveg pohár a képen.**”

A könyvolvasás az egyik olyan szituáció, amelyben a kérdések feltevése a leggyakrabban megfigyelhető. Ebben a folyamatban megvárjuk a gyermek választát az adott helyzettel kapcsolatban. Nagyon fontos, hogy ne terheljük túl a gyermekeket kérdésekkel, mint például: „**Mi ez?**”, „**Mi ez?**”, „**Mi a neve?**”, „**Mi a neve?**”, „**Mutassuk meg a sárgát?**”, „**És hol van a piros?**”, „**Mutasd meg a piros házat.**” stb.), hogy elkerüljék az interakciókat, különösen könyvolvasás közben.

2. MEGFELELŐ (HELYES) KÉRDÉSEK FELTEVÉSE

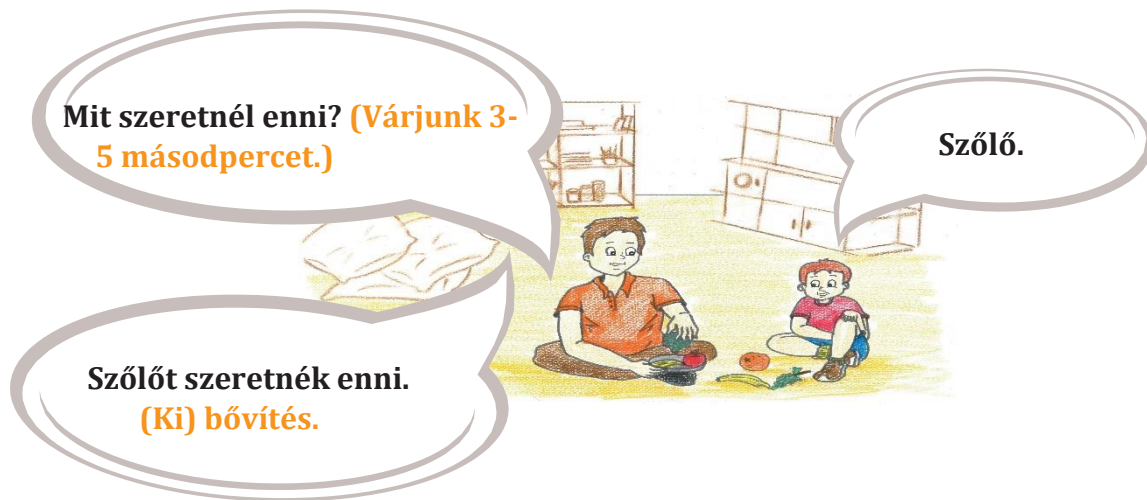
Amikor megfigyeljük a kisgyermeket nevelő felnőttek kommunikációját, sokszor érzékelhetjük, hogy a kommunikáció leggyakoribb formája a gyermekek kérdéseket tesz fel, és a felnőtt választ vár. Ez nem a kommunikáció helyes és elvárt formája. A felnőtt gyermekekkel való hatékony kommunikációjának legfontosabb elemei; a kérdések és válaszok egyensúlyának megteremtése és a megfelelő kérdések feltevése a gyermeknek.

Ha túl sok kérdést teszünk fel, az destabilizálja a gyermekkel folytatott beszélgetést, interakciót. A felnőttek gyakran kérdezik: „**Mi ez, mi ez?**” Megfigyelhetjük, hogy a kisgyermek nehezen tudja megválaszolni ezeket a kérdéseket, majd abbahagyja ezeknek a kérdések megválaszolását, néha pedig otthagyják a felnőttet és elkezdnek valami mással foglalkozni. Fontos, hogy a fiatalabb korcsoportba tartozó gyermekekkel való kommunikációban a megfelelő kérdéseket tudjuk feltenni, főként, ha a gyermeknél nyelvi hiányosságokat tapasztalunk (nyelvi és beszédzavarok, értelmi fogyatékoság, autizmus spektrumzavar stb.).

Ezért nem kívánatos túl sok kérdést feltenni egymás után, főként olyan kérdéseket, amelyekre eleve tudjuk a választ. Ehelyett szerencsés a megfelelő és időszerű kérdések feltevése a kommunikációban (természetes kontextusban fordul elő) és a megfelelő típusú kérdések kiválasztani, ami hatékony módja annak, hogy pozitívan ösztönözzük a gyermeket arra, hogy beszéljen és minél több szót használjon.

A megfelelő (helyes) kérdések feltevésének stratégiája olyan nyitott kérdések feltevésének folyamata, ami támogatja a gyermeket a minél több szó használatában és lehetőséget kínál a gyermeknek arra, hogy kreatívan válaszoljon. A megfelelő (helyes) kérdések feltevésének stratégiájában a legfontosabb szempont, hogy nyitott kérdéseket tegyünk fel. Ami nem helyes, az az, hogy zárt végű, eldöntendő kérdéseket teszünk fel, amelyek a „igen/nem” válaszokra korlátozódnak. Ez megakadályozza a gyermekkel való kommunikáció folytatását. „Éhes vagy?”, „Kérsz segítséget?” Az ilyen kérdések példák a zárt végű, eldöntendő kérdésekre. A nyitott kérdések, amelyek nem korlátozódnak az „igen/nem” válaszokra, a legjobb módja annak, hogy interakciót kezdeményezzünk és fenntartsunk a gyermekkel. Ezenkívül a nyitott kérdések lehetőséget kínálnak a gyermeknek arra, hogy kreatív válaszokat adjon. Például: „Szeretnél enni?” kérdés helyett egy otthoni játékban, az, hogy „Mit szeretnél enni?” A kérdés feltevése egy nyílt végű kérdés példája. A stratégia implementációs folyamata során 3-5 másodpercet kell várni, amíg a gyermek válaszol a feltett kérdésre. Ha a gyermek helyes vagy hiányos választ ad, a felnőtt kibővíti ezt a választ, és modellé válik a gyermek számára. Ha a gyermek nem válaszol, vagy helytelen választ ad, a felnőtt modell lesz a gyermek számára, és ha a gyermek a felnőtt modell után válaszol, a felnőtt kiterjeszti ezt a választ, és modellé válik. Ezt a folyamatot az 1. ábra szemlélteti.

A megfelelő (helyes) kérdések feltevésére vonatkozó stratégia végrehajtását az alábbi ábra mutatja be:

Tegyünk fel egy nyitott kérdést a gyermeknek. (Várjunk 3-5 másodpercet a gyermek reakciójára.) „Melyik állatot szereted a legjobban ezen az oldalon?”

A gyermek nem válaszol.

„Nézd ezt a lovat!”
(irányítsuk gyermek figyelmét/ legyünk modell a gyermek számára, várjunk a gyermek válaszára 3-5 másodpercet)

Óvodapedagógus:
„Fehér ló.” (Bontsuk ki a gyermek választát a modell alapján.)
„Ló” (Ha a gyermek nem válaszol, modellezze neki a választ.)

„Ló.”

A gyermek válasza helyes vagy hiányos.

„A fehér ló fut.”

Modellezük a gyermek választát (ki)bővítéssel.

1. ábra: A megfelelő (helyes) kérdés feltevésének lépései

Amint azt korábban említettük, előfordulhat, hogy a gyermekek nem hajlandók válaszolni azokra a kérdésekre, amelyeket felteszünk nekik, és amelyekre úgy gondolják, hogy már eleve tudjuk a választ, mert úgy gondolják, hogy próbára tesszük őket. Például, ha rámutatunk a gyermek már táskájára, amit minden nap bevisz az óvodába és megkérdezzük: **„Ez a te táskád?”**, a gyermek azt hiszi, hogy tudod a választ, és hogy csak megpróbálok rávenni, hogy beszéljen. Ebben az esetben nem biztos, hogy az a válasz, hogy az: **„az enyém”**. Helyett tegyünk úgy mintha elfelejtenék, hogy például adtunk tejet a gyermeknek etetéskor, és megkérdezzük: **„Kinek nincs tej a poharában?”** kérdezze meg a gyermeket, lehetséges, hogy ez a válasz érkezik: **„Ez az enyém”**.

Mindenki kapott már enni?

Ki az, aki nem?

Az enyém.

Egy másik fontos szempont, amelyet figyelembe kell venni a megfelelő (helyes) kérdések feltevésének stratégiájában, az, hogy miután feltettük a kérdést a gyermeknek, körülbelül 3-5 másodpercet kell várnunk, hogy a gyermek válaszoljon. Ebben a várakozási időszakban, ha olyan impulzust adunk (a szemükbe nézünk, felvonjuk a szemöldökünket, bólogatunk stb.), hogy választ várunk a gyermektől, az bátorítani fogja őt. Mint korábban említettük, ha a gyermek nem reagál, vagy hiányosan, helytelenül válaszol, akkor tippet adhatunk a gyermeknek, vagy közvetlen modellé válhatunk. Visszatérve az előző oldalon található példához, amikor a gyermek helyesen reagál, elegendő lesz, ha a gyermeknek tejet adunk természetes megerősítésként, ahelyett, hogy külön megerősítést adnánk. Így a gyermek elkezd megtanulni a nyelvet kommunikációs eszközként használni, megtapasztalja, hogy a nyelv használatával azt kaphatja, amit szeretne.

2. Nincs válasz.

4. A kisfiú a cseresznye felé néz.

1. Mit szeretnél? (Várjunk 3-5 másodpercig.)

3. Teát vagy cseresznyét szeretnél? (Biztosítsunk választási lehetőséget.)

5. Cseresznyét szeretnék. (Váljunk modellé.)

A megfelelő (helyes) kérdések feltevésének másik fontos pontja, hogy ne tegyünk fel túlságosan általános kérdéseket a gyermeknek. Amikor nagyon általános kérdéseket teszünk fel, előfordulhat, hogy a fiatalabb gyermekek nem tudják, hol kezdjék el megválaszolni a kérdést. *Ayşe* egy introvertált gyermek, akinek nehézségei vannak az önkifejezéssel, korlátai vannak a társaival való kommunikációban és annak fenntartásában. *Burcu* óvodapedagógus követi *Ayşe* érdeklődését, és észreveszi, hogy *Ayşe* *Ali* felé néz, aki a farmos játékot játszik.

2. Nincs válasz.

1. Mit szeretnél játszani, *Ayşe*? (Várjunk 3-5 másodpercig.)

3. Farmos játékot szeretnék játszani. (Váljunk modellé.)

Például: „**Mit csináltál ma otthon?**”, „**Mit szeretnél most csinálni?**” stb. Az általános kérdések negatívan befolyásolhatják a gyermekkel való együttlétet. Ehelyett szerencsésebb nyílt végű, de nem általános kérdéseket feltenni arról a helyzetről, amiben a gyermek épp aktuálisan van, azaz egy adott témával kapcsolatban. Ezenkívül nagyon fontos, hogy a gyermeknek feltett kérdések megfelelőek és egyértelműek legyenek a nyelvfejlődési szint szempontjából is.

Például: „**Mit csinálsz?**”, „**Mi van a karjaidban?**” miközben megfigyeljük a gyermek játékát, vagy részt veszünk a tevékenységben, amit játszik, és megkérdezzük: „**A babám elaludt, mit csináljak?**” stb. Kérdéseket teszünk fel, majd 3-5 másodpercet várunk a gyermek reakciójára, és ha nincs válasz, ez mondjuk: „**Itt van egy bölcső.**” A gyermeknek támpontot adhatunk a válaszra. Ha a gyermek még mindig nem válaszol: „**A babámat a bölcsőben altatom.**” Modell lehetünk neki, ha ezt mondjuk. Amikor a gyermek helyesen válaszol („**Alvás**” stb.) „**Igen, lefektetem a babám.**” A gyermek válaszát (ki) bővíthetjük.

3.IDŐBELI KÉSLELTETÉS

A kommunikáció legalább két ember közötti üzenetváltás. Amikor a személy továbbítja az üzenetet, a másik személy meghallgatja és visszajelzést ad, szükség esetén az üzenetet küldő személy visszajelzést ad a kapott üzenetre, és ez a folyamat kölcsönösen folytatódik. Tehát a kommunikáció nemcsak a kérésekre vagy kérdésekre való reagálást jelent, hanem szükség esetén kommunikációt is kezdeményezhet. Ezért a kommunikációs készségek támogatása során az egyik legfontosabb fejlesztendő cél az, hogy a gyermek önállóan kommunikáljon vagy kezdeményezzen interakciót. Az időbeli késleltetés eljárása egy természetes nyelvi készségtámogatási stratégia, amely lehetővé teszi a gyermek számára, hogy verbális kommunikációt kezdeményezzen. *Onur* korlátozott kommunikációs készségekkel rendelkező gyermek. Kívánságait gesztusokkal, utánzásokkal vagy jelekkel fejezi ki. Óvodapedagógusa, *Buse* megvárja, amíg *Onur* reagál, és kommunikációt kezdeményez vele a játszó sarokban. *Onur* szeret autókkal játszani. Amikor *Onur* megfordul és az óvodapedagógusára néz, *Buse* a nyelvi fejlettségi szintjének megfelelően *Onur* modelljévé válik.

Az időbeli késleltetés stratégiájának végrehajtási folyamatában a gyermektől elvárjuk, hogy reakciót mutasson az interakció kezdeményezése vagy a kommunikáció érdekében, anélkül, hogy bármilyen tippet vagy segítséget adnánk neki. Ha emlékezünk arra, hogy a kommunikáció kölcsönös folyamat, nagyon fontos, hogy a gyermek ne csak mások kommunikációs kísérleteire reagáljon, vagy modellként vegye azokat, hanem azt is, hogy önállóan kezdeményezhesse a kommunikációt. Itt a legfontosabb szempont, hogy a gyermektől elvárt kommunikációs készség annak érdekében, hogy a gyermek elkezdhesse a kommunikációt, megfelel a gyermek nyelvi fejlettségi szintjének. Egyes gyermekektől elvárható, hogy szemkontaktuson vagy mutatáson keresztül kommunikáljanak, míg másoktól elvárható, hogy verbálisan kommunikáljanak azáltal, hogy kifejezik, amit akarnak. Más szóval, nem szükséges, hogy a gyermek szóbeli választ adjon. Például: a gyermek először rád néz, majd egy játékra/ételre, majd újra rád néz, kommunikációs kezdeményezésnek tekinthető. Ebben a példában egyértelmű, hogy a gyermek játékot vagy ételt szeretne, és kommunikációt kezdeményez. Természetesen a végső elérendő cél az, hogy a gyermek mondatokkal fejezze ki kívánságait és kommunikációt kezdeményezzen, amíg azonban ez nem történik meg, helyénvaló lesz lépésről lépésre haladni a gyermek szintjének megfelelően. Ezért, amikor a gyermek kommunikációt kezdeményez, támogatnia kell a nyelvi fejlődését az eddig ismertett stratégiákkal. A 2. ábra egy példa párbeszédre mutat be az időbeli késleltetési eljárás stratégiájáról.

Toprak egyszavas mondatokban beszél. Ali óvodapedagógus észreveszi *Toprakot*, akinek nehézséget okoz kinyitni az ajtót és testével, gesztusaival, arckifejezéseivel jelzi, hogy arra vár, hogy kommunikációt kezdeményezzen. Amikor *Toprak* kezdeményez, az óvodapedagógus kibővíti *Toprak* választát, és modellé válik számára.

Nézzünk egy másik példát!

Deniz olyan gyermek, aki egyszavas mondatokban beszél (víz, étel, mosdó, játékok stb.), így fejezi ki a kívánságait. *Zeynep* óvodapedagógus nem kínált neki enivalót étkezéskor, azzal a stratégiával, hogy *Deniz* kezdeményezhesse a kommunikációt. *Deniz* azzal, hogy szemkontaktust létesített óvodapedagógusával és így szólt: „**Étel.**” *Zeynep* óvodapedagógusa így válaszolt: „**Nincs éttelem.**” bővítette és megfelelőbb nyelvi modellt mutatott *Deniz* számára, hogy kommunikációt kezdeményezzen.

Az időbeli késleltetés stratégiájának végrehajtását az alábbi ábra mutatja be:

Az óvodapedagógus gondosan megfigyeli a gyermeket. Megvárja, hogy a gyermek kifejezze, amit szeretne. (Először várjunk, 3-5 másodperc.)

A gyermek nem válaszol.

**Az óvodapedagógus megvárja, amíg a gyermek kifejezi a kérését.
(Második várakozás, 3-5 másodperc.)**

(Ha a gyermek nem válaszol) „Mit szeretnél?” kérdezi az óvodapedagógus, támogatva a gyermeket.

Az óvodapedagógus azt mondja: „Baba” „Játszani szeretnél az asztalon lévő babával.” ((ki) bővítve t a gyermek reakcióját) modellé válik a gyermek számára.

„A fehér ló fut.” Mutassunk modellt a gyermeknek, a válasz (ki)bővítésével.

2. ábra. Példa párbeszédekkel az időbeli késleltetési eljárás stratégiájáról

4.KÖZLÉS/ISTRUKCIÓ

A közlések/instrukciók olyan verbális támogatások, amelyek segítséget nyújtanak a gyermeknek abban, pontosabban vagy teljesen függetlenül teljesedjenek ki készségeik. A fizikai helyzetek, a környezet és az emberek a gyermek életében olyan ingerek, amelyek természetes késztetésekkel hatnak a viselkedésükre. Más szóval: a fizikai helyzetek, a környezet és az emberek természetes késztetéseket kínálnak nekünk abban, hogy milyen viselkedést vagy készségeket kell mutatniuk. Például: a fizikai helyzetek, amelyekben vagyunk (hideg, túlzott hőség, zaj, sötétség vagy fény stb.) természetes késztetesként

hatnak a viselkedésre. Hasonlóképpen, a környezet, ahol vagyunk, mint például bank, csoportszoba, étterem és az otthon természetes helyzeteket kínálnak különböző viselkedési mintákra. Például: míg az otthoni környezet arra motivál, hogy kényelmesen beszélhessünk, egy találkozón inkább csendben vagyunk. Különböző emberek természetes motivációt is adhatnak a gyermekek viselkedésére. Például: az óvodapedagógus instrukciót ad a csoportszobában lévő gyerekeknek egy adott feladat elvégzésére. A fent említett természetes instrukciókat a tipikus fejlődésű gyermekek természetes módon érzékelik (a megfigyelésektől és a tapasztalatoktól függően), és a készségek és viselkedések az adott instrukciónak megfelelően jelennek meg. Egyes gyermekeknek nehézségei lehetnek a természetes instrukciókra való. Más szavakkal, előfordulhat, hogy nem veszik észre vagy nem érzékelik a természetes instrukciókat, vagy nem rendelkeznek olyan készségekkel, mintákkal. Ezeknek a gyermekeknek instrukciókra (segítségre) van szükségük a megfelelő készségek vagy viselkedési minták elsajátítására. Ezért nagyon fontos, hogy a gyerekek ismerjék azokat technikákat, amelyeket az óvodapedagógusok kínálhatnak nekik, és hogy ezeket a technikákat használják a csoportszobában. Fontos, hogy az óvodapedagógusok ismerjék a technikákat és ezeket használják a csoportszobában, annak érdekében, hogy a gyermekek elsajátíthassák a megfelelő készségeket vagy viselkedési mintákat. A lényeg, hogy ne feledjük, hogy az instrukciók idővel fokozatosan csökkenjenek, majd teljesen megszűnjenek.

Négy alapvető viselkedés vagy helyzet, ami jelzi, hogy a gyermeknek instrukcióra van szüksége:

1. Ha a gyermek nem képes arra, amire a társai, például: míg társai egy behatárolt területen belül tudnak színezni ceruzával, *Aylinnak* sok kísérlet ellenére is nehézséget okoz tartani a ceruzát, ez azt jelzi, hogy segítségre van szüksége ennek a készségnek a támogatásához.
2. Ha a gyermek nem megfelelő időben és környezetben cselekszik, például: *Can* ki szeretne menni, miközben társai követik az óvodapedagógus instrukcióit az csoportszobában végzendő tevékenységekkel kapcsolatban. Ez azt jelzi, hogy segítségre van szüksége az instrukciók betartásában.
3. Ha a gyermek időnként mutat bizonyos viselkedési mintákat, néha viszont nem teszi meg, amit már készségszinten tud, például: *Cem*, aki otthon a bátyjával játszik, a csoportban egyedül vagy az óvodapedagógusával játszik, tanárával van, ahelyett, hogy a barátaival játszana, jelezve, hogy segítségre van szüksége ahhoz, hogy csatlakozzon kortársai játékához.
4. Ha a gyermek megismétli a nem megfelelő viselkedést, például *Inci*, aki még nem beszél, gyakran a földre veti magát, hogy teljesítsék a kívánságait, és sírni kezd,

jelezve, hogy segítségre van szüksége ahhoz, hogy megfelelően kifejezze, amit akar.

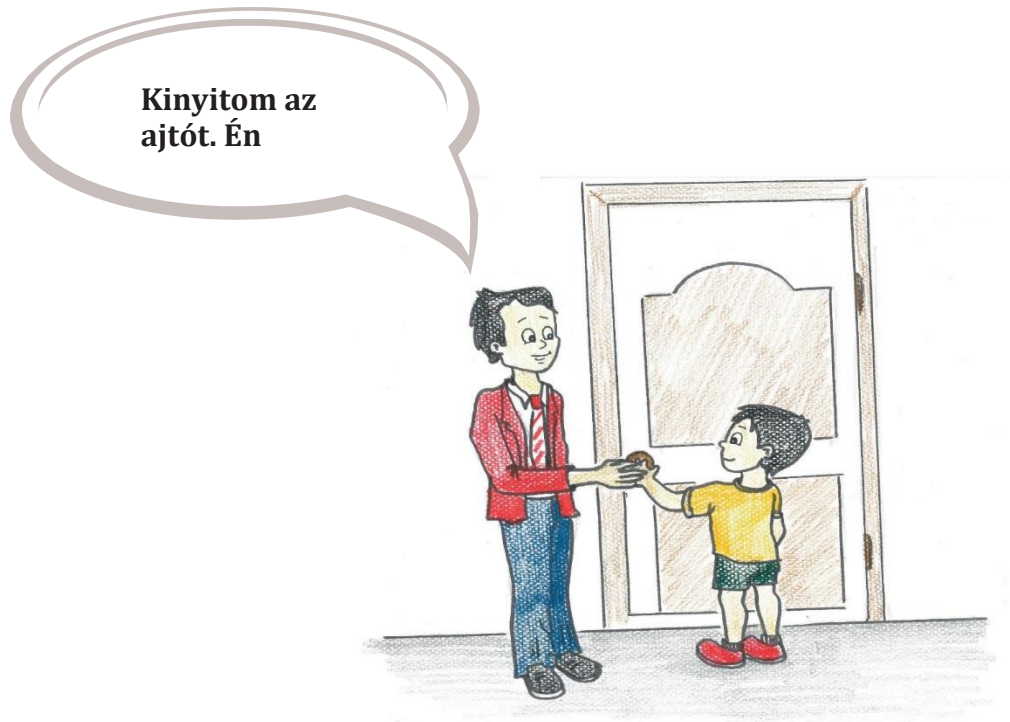
A közlés/instrukció típusai

A lenti ábrán a négyféle közlés/instrukció típusa látható, ezek a következők: testi/fizikai közlés, modellezés, verbális közlés, nonverbális közlés. Valamennyiről következő oldalakon részletes leírást olvashatunk.

1. Testi/fizikai közlések/instrukciók

Ez az első típusú közlés/instrukció, egy olyan technika, amellyel a közlést/instrukciót a legintenzívebb támogatással mutatjuk be. Ebben az esetben a felnőtt fizikailag segíti a gyermeket (kezével vagy testével), miközben a gyermek cselekszik. Más szavakkal, ez az a folyamat, amikor a felnőtt fizikai segítséget nyújt, és elmagyarázza mit tesz annak érdekében, hogy elérje a gyermek által elvárt viselkedést.

A testi/fizikai közlések célja, hogy lehetővé tegyék a gyermek számára a releváns készségek elsajátítását. A fő cél a gyermek önállóságának támogatása. Miután a gyermek elsajátította az adott készséget, a testi/fizikai közléseket fokozatosan csökkenteni kell, és egy idő után teljesen el kell hagyni.

A testi/fizikai közlések alapvetően három fázisból állnak. Ezek a következők: teljes testi/fizikai közlés, részleges testi/fizikai közlés és alacsony intenzitású testi/fizikai közlés. A teljes testi/fizikai közlés fokozatosan részleges, majd alacsony intenzitású testi/fizikai közlésre redukálódik.

1. teljes testi/fizikai közlés
2. részleges testi/fizikai közlés
3. alacsony intenzitású testi/fizikai közlés

1. a Teljes testi/ fizikai közlés

A teljes testi/fizikai közlés a felnőtt által kínált segítség, amely a gyermek mozgásának irányítását vagy ellenőrzését a kezével vagy testével irányítja, hogy a gyermek támogassa a gyermek megfelelő készségét. Olyan esetekben alkalmazható, amikor a gyermek nem képes önállóan, a felnőtt segítség nélkül elvégezni a megfelelő készséget. Az ilyen típusú segítségnyújtásban a felnőttől elvárják, hogy magyarázza el a gyermeknek, hogy mit csinál, miközben közvetlen és fizikai támogatást nyújt szükséges készségek kialakulásához. Például annak a gyermeknek, aki az ajtógombért nyúl, hogy kijusson az csoportszobából, de nem tudja kinyitni, a felnőtt válasza az, hogy: „**Nyissuk ki az ajtót.**”, és az, hogy a gyermek kinyitja az ajtót úgy, hogy a kezét a gyermek keze fölé tartja, megmagyarázza a folyamatot, ez a teljes fizikai felszólítást.

1. b Részleges testi/fizikai közlés

A teljes testi/fizikai közlés bemutatásával a közlés fokozatosan csökken, hogy a gyermek elkezdjen jártasságot szerezni az adott készségben és azt önállóan végezhesse el. Ez azt jelenti, hogy a teljes testi/fizikai közlés bemutatásáról a részleges testi/fizikai közlés bemutatására tér át. A részleges testi/fizikai közlésben a felnőtt nem nyújt teljes támogatást a gyermeknek adott készségének végrehajtása során. Más szavakkal ebben a folyamatban a felnőtt nagyobb felelősséget ad a gyermeknek abban, hogy elvégezze a

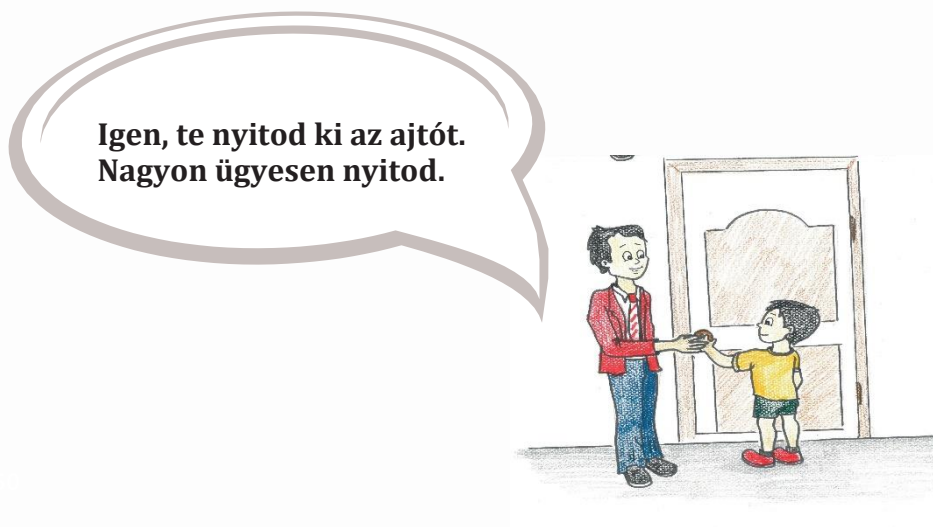
vonatkozó készségeket. Ennek megfelelően a részleges testi/fizikai közlés alkalmával a felnőtt a gyermeket egy bizonyos ponton érinti csak meg fizikailag, hogy támogassa a célkészség önálló elvégzésében. A motoros készségek esetében részleges testi/fizikai késztetést lehet felajánlani a gyermeknek, ha testének egy bizonyos részét érintjük csak meg. A finommotoros készségek esetében a részleges testi/fizikai közlést lehet felajánlani a gyermeknek csuklója vagy karja tartásával, valamint gyengéd tolással vagy húzással. Eközben a felnőtt elmondhatja a gyermeknek, hogy mit csinálnak jelenleg. Például annak a gyermeknek, aki az ajtó kilincséhez nyúl, hogy kijusson az csoportszobából, de nem tudja kinyitni, a felnőtt így segít: **„Kinyitjuk az ajtót. Mi nyitjuk ki.”** ahogy a gyermek a csuklóját tartva kinyitja az ajtót, megmagyarázza a történetet részleges testi/fizikai felszólítással.

1. c Alacsony intenzitású testi/fizikai közlés

A közlés fokozatosan csökken, ahogy a gyermek a részleges testi/fizikai közlés által elkezd megszerezni a megfelelő készségben való jártasságot, önállóan tudja elvégezni az adott készséget. A részleges testi/fizikai közlésre alacsony intenzitású testi/fizikai közlésre változik. Ebben a folyamatban a gyermekre ruházott felelősség még több. A cél az, hogy lehetőséget adjunk a gyermeknek arra, hogy önállóan tegye meg, amit tennie kell. Ebben az összefüggésben az alacsony intenzitású testi/fizikai közlés a gyermek

mozdulatait követi, anélkül, hogy megérintenénk őt. Az alacsony intenzitású testi/fizikai közlés addig folytatható, amíg a gyermeknek egyáltalán nincs szüksége fizikai segítségre a készség kialakulásához. Amikor a felnőtt úgy dönt, hogy a gyermeknek nincs szüksége részleges testi/fizikai közlésre, jelen kell lennie, és vele egyeztetve utánoznia vagy figyelnie a gyermek mozgását (mintha a keze a gyermek kezén lenne). Eközben a felnőtt elmondhatja a gyermeknek, hogy mit csinálnak jelenleg. Például, amikor a gyermek az ajtóhoz megy, hogy elhagyja a csoportszobát, a felnőtt kinyújtja vele a karját az ajtóhoz, és utánozza vagy figyel a gyermek mozgását (mintha a keze a gyermek kezén lenne), megmagyarázza a történést, ezt nevezzük az alacsony intenzitású testi/fizikai közlésnek.

2. Modellezés

A modellezés során a felnőtt megmutatja, amit a gyermek tenni szeretne vagy szóban kifejezi, amit a gyermek mondani akar. Mivel a tanulás alapja többnyire a megfigyeléssel és hallással történő tanulás, azaz a modell felvétele, a modellezés olyan gyors technika, ami lehetőséget ad a gyermeknek arra, hogy utánozza vagy megismételje azt, amit a felnőtt tesz vagy mond neki.

**Megtaníthatjuk a gyerekeknek, hogy hogyan kössék össze a cipőfűzőt.
Elmondhatjuk a cipőfűzés folyamatát, szakaszait.**

2.a. Teljes modellezés

A teljes modellezés az a folyamat, amikor a felnőtt bemutatja a gyermeknek a vonatkozó készséget vagy viselkedést azáltal, hogy teljes mértékben végrehajtja azt, vagy pontosan elmondja a megfelelő nyelvi példát. A teljes modellezés bemutatásakor a felnőtt úgy modellez a gyermeknek, hogy teljes mértékben elvégzi a vonatkozó készséget vagy viselkedést, és elmondja, hogy mi történik abban a pillanatban. Ezután a gyermek lehetőséget kap arra, hogy bemutassa a modellt. A fizikai utasítások bemutatásához hasonlóan a cselekményt is le kell írni, miközben a modellezünk. Képzeljünk el például egy olyan gyermeket, aki megfelelő finommotoros képességgel rendelkezik, de nem tudja, hogyan kell szappannal kezet mosni. Ebben a fajta közlésben a felnőtt modellezi a gyermeket, hogyan kell szappannal kezet mosni, és miközben ezt teszi, a következőket mondja: **„Kezet most mosok, most szappant teszek a kezemre, felhabosítom, az ujjaim között is kezet mosok.”** cselekvés úgy mondja el, mintha a gyermek tenné azt. Ha a gyermeknek testi/fizikai (teljes vagy részleges) közlésre van szüksége, az utóbbi és a modellezés technikáját is használhatjuk.

Elindítom a vizet. Ó, nagyon forró. Lehűtöm a vizet. Megnedvesítem a kezem. Fogom a szappant. Habosítom a kezem, és most lemosom...

2b. Részleges modellezés

A részleges modellezésnek nevezzük, amikor megmutatjuk vagy elmondjuk az elvárt viselkedés vagy készség egy részét a gyermeknek. Azoknál a gyermekeknél, akiknek nem kell modelleznünk az összes releváns készségben, szükség lehet arra, hogy modellek legyünk néhány készség kialakításában. A részleges modellezés magában foglalja a releváns készség vagy viselkedés bizonyos szakaszaiban vagy lépéseiben a gyermek igényeinek megfelelő modellezést, figyelembe véve a releváns készségeket vagy viselkedéseket szakaszonként vagy lépésről lépésre. Az ilyen típusú közlésben a felnőtt a gyermek modelljévé válik azáltal, hogy nem tesz meg mindent, hanem a vonatkozó készség vagy viselkedés egy részét és verbálisan elmagyarázza, hogy mit csinál. Például egy olyan gyermek esetében, akinek össze kell pakolnia a játékokat, amikor az szabad játéktevékenység véget ér, az óvodapedagógus azt mondhatja: **„Most kiveszem a dobozt, és rendet rakok a csoportszobában.”** az üres játéktároló dobozt a gyermek elé helyezve elmagyarázza, hogy mit tesz, ez a részleges modellezés.

1. A verbális közlés

A verbális közlés két típusa:

1. Közvetlen verbális közlés
2. Közvetett verbális közlés

A verbális közlés, az a segítség, melynek során verbálisan segítjük a gyermeknek abban, hogy a milyen viselkedést vagy készségeket várunk el tőle.

01

02

3a. Közvetlen szóbeli közlés

A közvetlen szóbeli közlés az a folyamat, amikor egy adott utasítást mutatunk be a gyermeknek. A közvetlen szóbeli közlés során egyértelműen megmondjuk, hogy mit kell tennie, és erre várjuk reakciót. Például: **„Nyisd ki az ajtót!”**, **„Szedd össze a játékokat”**, **„Tedd a kockákat a dobozba!”**, **„Vedd a kanalat a kezedbe”** stb. Szóbeli közlés formájában utasításokat adunk a gyermeknek, hogy bizonyos viselkedést vagy készséget mutasson.

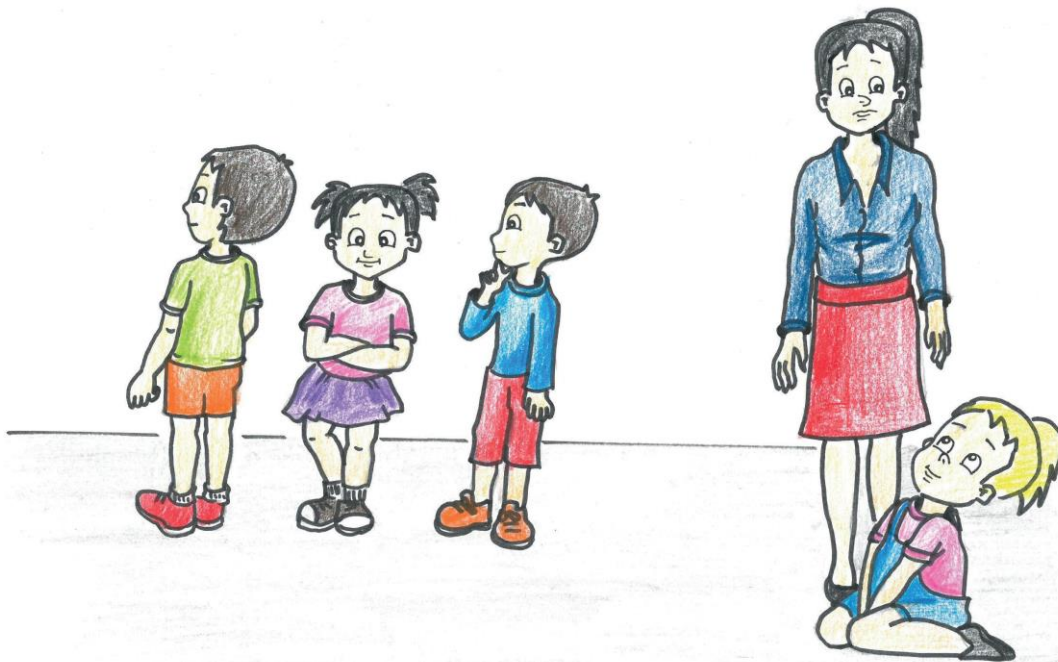
3b. Közvetett szóbeli közlés

Közvetett szóbeli közlés burkoltan segít a gyermeknek azzal kapcsolatban, hogy milyen viselkedést vagy készséget mutasson. Az ilyen típusú közlésekben a gyermeknek nem mondjuk meg kifejezetten, hogy mit tegyen, hanem közvetetten instruálják vagy valaki máson keresztül kap jelzést arról, hogy mit tegyen. Például: **„Mindenki készen áll a foglalkozásra?”** ahelyett, hogy azt mondanánk, hogy: „Készítse elő mindenki a jegyzetfüzetét, könyvét.” közvetett szóbeli közlés a jegyzetfüzet és a könyv elővételére. Hogy még sikeresebb legyen: **„Ayşe, csodálatos vagy, hogy elővetted a jegyzetfüzetedet, könyvedet és készen állsz a feladatra.”** Ez egy közvetett szóbeli közlés a csoport többi gyermekének, akik még nem sajátították ezt a viselkedést.

4. Nonverbális közlés

A nonverbális közlés az, amikor a felnőtt segít a gyermeknek anélkül, hogy szóban elmondaná, hogy mit tegyen vagy mondjon (anélkül, hogy verbálisan kifejezné). A nonverbális közlések olyan gesztusok, pillantások és arckifejezések, amelyeket mind a felnőttek, mind a gyermekek értelmezni tudnak. Például az óvodapedagógus, aki fejjel vagy szemmel mutat a csoporttársaknak az csoportszobában a széken ülő gyermekre, és figyelmét egy tárgyra, játékra vagy tevékenységre irányítja a mutató ujjával, nonverbális segítséget nyújt.

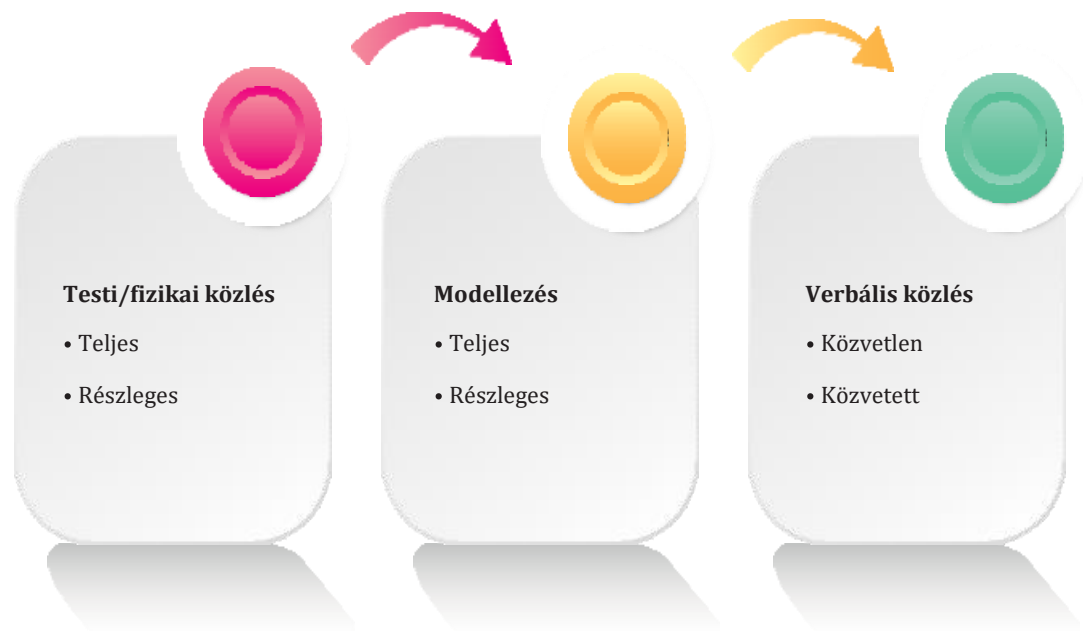
4a. Gesztus-mimikák és pillantások

Gesztusok, arckifejezések és pillantások, ezek a felnőtt karjával vagy fejével történő mozgásának összege, hogy nonverbális motivációt nyújtson a gyermeknek. Más szavakkal, a felnőtt szemöldökét, szemét, száját vagy arcmozgásait használja, hogy nonverbális közlést nyújtson a gyermek viselkedéséről. Például Başar óvodapedagógus a tekintetével és az arcmozdulataival motiválja a gyermeket *Aysunnat*, hogy kérjen.

A közlések típusai

Eddig láthattunk testi/fizikai közlést, a modellezést, a verbális és nonverbális közlést. Ezek a közlések különböző módon használhatók a gyermek jellemzőitől és a átadandó ismeret koncepciójától, készségtől vagy viselkedéstől függően. Általánosságban elmondható, hogy a közlések a „nagy intenzitástól az alacsony intenzitásig” (a teljes testi/fizikaitól a nonverbális közlésig) és az „alacsonytól a magasig” (nonverbálistól a teljes testi/fizikai közlésig) terjedhetnek. A legtöbbből a legkevesebbig terjedő kérések használata, a legtöbb és a legkisebb közlésnek, a nagy intenzitásúnak vagy alacsony intenzitású közléseknek is nevezik. Ez a gyakorlat azzal a legmagasabb szintű segítséggel kezdődik, amelyre a gyermeknek szüksége van a készség helyes elvégzéséhez. Ahogy a gyermek idővel megtanulja a készséget, a közlés fokozatosan csökken, és az a cél, hogy a gyermek az adott készséget elsajátítsa.

3. ábra A legtöbbből a legkevesebb közlésig

Nézzünk egy másik példát!

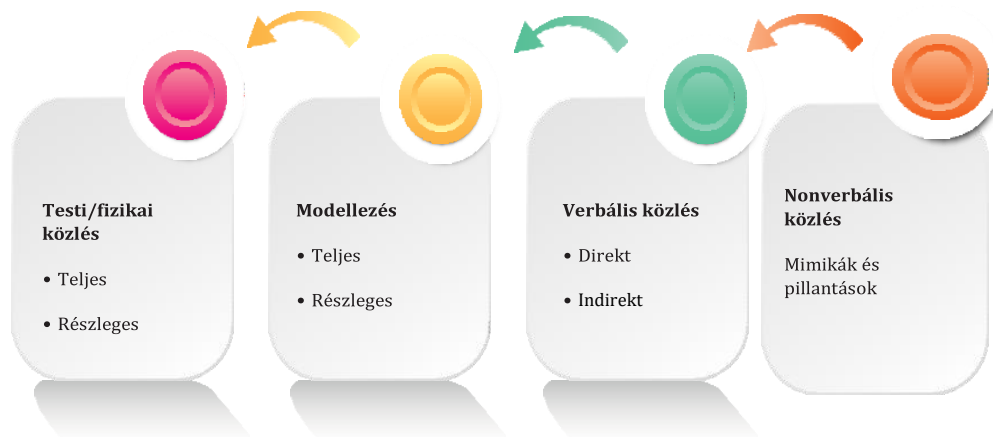
Az óvodapedagógus támogatni akarja Ayşe finommotoros képességeit, ezért az olyan megsegítést biztosít, mint a víz adása egy lezárt üvegben, a színes zsírkréták átlátszó üvegbe helyezése, a csap lezárása kézmosás során. Ezek a megsegítések lehetőséget teremtettek Ayşe számára, hogy finommotoros képességeit használja. Ezek a lehetőségek támogatják Ayşe finommotoros képességeit, valamint kezdeményezik a kommunikációt, és olyan szavakat használnak, mint a „Nyisd ki!”, „Add ide!”, „Nyisd ki a dobozt!”, „Zárd le a csapot!”, „Adj nekem vizet!”, „Add nekem a tollat!” E lehetőségek során az óvodapedagógus először segítette Ayşenak kinyitni az üveget, a műanyag palackot és a csapot úgy, hogy teljes testi/ fizikai közléssel rátette a kezét a gyermek kezére. Egy idő után (ezúttal a gyermek fejlődésétől függően változik), az óvodapedagógus, aki látja, hogy

a finommotoros készségek teljes testi/fizikai közléssel fejlődnek, fokozatosan csökkenti a közlést és részleges testi/fizikai közlések (Ayşe csuklójának megérintésével), egy idő után teljes modellezést mutat (eltávolíthatja az üveget, a műanyag palackot) és megmutatja hogyan kell megnyitni a csapot), egy idő után közvetlen szóbeli közléssel („**Nyisd ki az üveg fedelét!**”, „**Nyisd ki a műanyag palackot!**”, „**Nyisd ki a csapot!**” stb.). És egy idő után közvetett szóbeli közléseket kínálva (zárt üveg vagy műanyag palack). Amikor Ayşe előtt állt és feltette a kérdést, hogy „**Mit tegyünk?**”, miközben Ayşeval a csap előtt állt, lehetővé tette Ayşe számára, hogy teljesítse a meghatározott készségeket. Ismét egy bizonyos idő elteltével, végső szakaszként, Ayşe önállóan kezdte el elvégezni ezeket a készségeket.

MEGJEGYZÉS: A gyors redukciós folyamat során előfordulhat, hogy nem szükséges az összes azonnali megjelenítési szakasz (teljes/részleges testi/fizikai közlés, teljes/részleges modellezés, közvetlen/közvetett szóbeli közlés, nonverbális közlés) használni. Visszatérve a fenti példára, az óvodapedagógus a teljes testi/fizikai, részleges testi/fizikai és közvetett szóbeli közléssel támogatja Ayşe finommotoros képességeinek fejlődését, anélkül, hogy modellezésre lenne szükség.

2. Használt a legkevesebbet a legtöbb közléshez

A legkevesebb használata a legtöbb közléshez esetében a közlések használatát a kevesebbről többre növeljük. Ha a gyermek a természetes közlés után nem válaszol helyesen, a legkevesebbtől (a nonverbális közléstől a testi/fizikai közlésig) egyre több közlést használunk, a végén pedig a közlések megszűnnek.

4.ábra A legkevesebbtől a legtöbb közlésig

Ilyen típusú felszólítást lehet felajánlani, hogy a gyermek önállóan el tudja végezni a feladatot. Másszóval, ha a gyermeknek az adott közlésre való reakciója növekszik, amíg a helyesen végzi el a feladatot. Az idő múlásával a közlések mennyisége csökken. Ez a gyakorlatot addig folytatjuk, amíg a vonatkozó feladatot vagy készséget önállóan nem hajtják végre a gyerekek, majd a jövőben a felszólítás teljesen megszűnik.

Nézzünk egy másik példát!

Ahelyett, hogy az óvodapedagógus azzal kezdené, hogy teljes testi/fizikai közlést ad *Ayşenak*, a legkevesebbtől a legtöbb közlésig technikát választja. Ennek a folyamatnak a működése fontos mind a gyermek, mind az óvodapedagógus számára, hogy időt takarítson meg, mert ha csak közvetett szóbeli közléssel kezd segítséget nyújtani a gyermek is ezt követi, ez azt jelenti, hogy meghosszabbítjuk a folyamatot, hogy a gyermek a megfelelő készséget elvégezhesse. Ezért fontos meghatározni a gyermek szintjét, azaz a gyermek által igényelt segítség szintjét, hogy a gyermek a lehető leghamarabb elvégezhesse a vonatkozó készséget. Ebben az összefüggésben az olyan példák, mint egy átlátszó üveg színes zsírkrétákkal, egy műanyag palack vízzel, egy csap, amelyet zárva tartanak, az óvodapedagógus először nonverbális közlésekkel segíti *Ayşenak* (gesztusok és arckifejezések, mintha azt mondaná: **„Mit kell tenned?”**), és utasításokat ad *Ayşe* finommotoros képességeiről. Amikor rossz választ kap, vagy a gyermek nem válaszol, közvetlen szóbeli közléseket ad *Ayşenak* („**Nyisd ki.**”, „**Nyisd ki az ajtót.**”, „**Nyisd ki az üveget.**”, „**Nyisd ki a palackot.**”, „**Indítsd el a csapot.**” stb.). Megmutatja modellként *Ayşenak*, hogyan kell kinyitni az üveget, a palackot és a csapot, ha helytelen választ kap, vagy egyáltalán nem kap választ. Látva, hogy *Ayşe* egyedül nem tudja kinyitni, először

részleges Testi/fizikai közléssel támogatta *Ayşet*, és amikor látta, hogy ebben a szakaszban több segítségre van szüksége, *Ayşe* kezére tette a kezét, és teljes testi/fizikai közlést mutatott.

MIKOR MELYIK STRATÉGIÁT ALKALMAZZUK?

Két alapelv van arra vonatkozóan, hogy mely stratégiákat kell használni, és mikor:

1. Az interakcióhoz leginkább megfelelő természetes nyelvi készség támogatására irányuló stratégiát kell alkalmazni:
 - Ha a gyermek nem tudja a helyes választ, akkor a „**Visszacsatolás nélküli kommunikáció**” stratégiát használni. Ha a gyermek nem tudja az adott tárgynak vagy játéknak a nevét, amellyel játszik, a felnőtt modellezheti a tárgy vagy játék nevét, hogy a gyermek megismételje azt.
 - Ha a gyermek kérése érthetetlen vagy nem helyénvaló a választáshoz, helyénvaló lehet a „Mand-modell” stratégia működtetésével a modellezés folyamatának működtetésével, ha a gyermek helytelenül válaszol, vagy egyáltalán nem válaszol a felnőtt kérésére.
2. Megfelelő stratégiát kell alkalmazni azon a szinten, amelyre a gyermeknek szüksége van:
 - A válaszstratégia elvárása nélküli modellezés nyújtja a legtöbb támogatást a gyermeknek. A Mand-modell stratégia mérsékelt támogatást nyújt a gyermeknek. Ebben a stratégiában a közvetlen kérdések lehetőségekkel vagy azok nélkül is használhatók a gyermek szintjén.
 - Az késleltetés stratégiájának első szakaszában nincs támogatás.

IRODALOMJEGYZÉK

Bricker, D., Pretti-Frontczak, K., & McComas, N. (1998). *An activity-based approach to early intervention*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing Co.

Diken, İ. H. (2012). Erken çocukluk döneminde doğal ortamlarda öğretim. *Örnek olaylarla ve resimlerle zenginleştirilmiş anne-baba ve uzman/öğretici el kitabı* (3. Baskı). Ankara: Maya Akademi Yayınları.

Fey, M. E. (1986). *Language intervention with young children*. Austin, TX: Pro-Ed Co.

Kuder, J. S. (1997). *Teaching students with language and communication disabilities*. USA: Allyn and Bacon.

McCauley, R., & Fey, M. (2006). *Treatment of language disorders in children*. Baltimore: P. H. Brookes Pub.

McCormick, L. & Schiefelbusch, R. L. (1990). *Early language intervention: An introduction*. Columbus, OH: Merrill Publishing Company.

Owens, R. E. (1999). *Language disorders: A functional approach to assessment and intervention*. Neadham Heights, MA: Allyn & Bacon.

SPIES PROJECT (2010).
<http://www.spiesforparents.cpd.usu.edu/Start.htm> adresinden
03.10.2016 tarihinde erişilmiştir.

Wilcox, M. J., Brown, J. C., Bacon, C. K., Greer, D.C., & Cruz, B. (2001). *Infant child research programs student clinician handbook*. Tepme-AZ: Arizona State University Pub.

